

TÜRKÇE'YE İNGİLİZCE'DEN GEÇEN SÖZCÜKLER VE EŞANLAMLILIK

Mehmet Demirezen

Giriş Dillerarası sözcük alışverişi artık kaçınılmaz bir olay olmuştur; bu nedenle dillerarası sözcük alışverişi hiçbir ulusal sınır tanımaz. Savaş, ticaret, işgal, göç, spor, geziler, turizm, ırklararası evlilik, buluşlar, ekonomi, toplumsal-politik ilişkiler ve basın-yayın gibi alanlar dillerarası sözcük geçişlerinin araçları olur. Yabancı sözcükleri alan dilde sesbilimsel, biçimbilimsel, sesdizimsel ve anlabilim açısından oluşan çalkantılar kaçınılmaz duruma gelir. Bu çalışmada Türkçe'ye İngilizceden geçen sözcüklerin dilimizde oluşturduğu eşanlamlılık sorunları irdelenecek ve sözcüklerin hangi yaşantı kesimlerinde olduğu saptanarak, ortaya çıkan anlam sorunları ayrıntılı olarak incelenecektir.

Eşanlamlılık ve sözcük alışverişi Dilbilimi alanında eşanlamlı sözcüklerin varolmadığı görüşü bazı dilciler tarafından benimsenmişti. Leonard Bloomfield'a göre "gerçekte eşanlamlı sözcükler yoktur" (Bloomfield, 1933: 145). Dil alanında yapılan çağdaş araştırmaların ışığında bu görüş çürütülmüştür ve dilde eşanlamlılığın varlığı kanıtlanmıştır. Özellikle yabancı sözcük alışverişi, bir dilde eşanlamlılığı geliştirici olmuştur. Aşağıdaki örnekler bu olgunun varlığını kanıtlayıcı niteliktedir:

<i>İngilizce Biçimi</i>	<i>Türkçe Biçimi</i>	<i>Türkçe'deki Eşanlamı</i>
foreman	formen	ustabaşı
handicap	handikap	engel
start	start	çıkış/başlama
show	şov	gösteri

Yabancı sözcükler, Türkçe de yerli eşanlamları varken, dilimize girip rahatlıkla kendilerine yer sağlamışlardır. Yeni sözcük oluşturma akımı (neologism) da eşanlamlı sözcüklerin çoğalmasına katkıda bulunmaktadır:

volleyball	voleybol	uçantop
football	futbol	ayaktopu
longplay	longpley	uzunçalar
best-seller	best seller	çoksatar
master	mastır	bilim uzmanı
rock'n roll	rakınrol	sallan-yuvarlan

Yeni sözcük yaratma akımının sözcük oluşturma yönteminin anlam çevirisi (meaning translation) olduğu açıkça görülmektedir. Anlam çevirisi artık her uğraş alanında yapılır olmuştur.

Madencilik Terimleri Sözlüğü (TDK Yayını, 1979):

mixer	mikser	karıştırıcı
scraper loader	skrayper loder	kazar yükleyici

Kentbilim Terimleri Sözlüğü

mobile home	mobile home	gezerev
parkway	parkvey	geziyolu
specialist planner	spesyalist plancığ	uzman tasarıcı

Döşem Terimleri Sözlüğü

design	dizayn	tasarım
--------	--------	---------

trailer	treylar	gidenek
pipeline	payplayn	boruyolu

Aynı biçimde yapılmış pekçok sözcük 1972 yılında basılan *Batı Dilleri Sözcüklerine Karşılık Bulma Kılavuzu I*'de (43 tane) ve 1978'de basılan *Batı Dillerine Karşılık Bulma II*'de (56 tane) görölmektedir.

Eşanlamlılığın daha geniş belirginleştiği bir alan da bazen de dörtlü ölçüde eşanlamlı sözcüklerin oluştuğu ortamlardır:

<i>TürkçeBiçimi</i>	<i>Türkçeleşmiş Biçim I</i>	<i>TürkçeleşmişBiçim II</i>
çalıştırıcı	antrenör<Fr.entraineur	koç<Eng.coach
uzayadamı	astronot<Eng.astronaut	kozmonot<Russian
direniş	boykot<Eng.boycott	grev<Fr.greve
dışsatım	ekspor<Eng.export	ihracat<Ar.
önder	lider<Eng.leader	şef<Fr.chef
engel	handikap<Engl.handicap	mania<Ar.mania

Üçlü ölçüdeki eşanlamlı sözcükler bütüncül (total) eşanlam değil de parçalı (partial) eşanlam açasından düşündürücü özellik taşırlar.

Bugün eşanlamlılığı arttıran en önemli etken yabancı dilden yapılan çeviri sözcükler (translated words) olarak göze çarpar. Aşağıdaki sözcükler bu görüşü kanıtlamaktadır:

<i>Yabancı Biçim</i>	<i>Çeviri Biçim</i>
frogman	kurbağa adam
drauft gauge	çekişölçer
express way	ekspres yol
abstract	oto-öz/özgeçmiş
auto-stop	otodurdurma
floating crane	yüzervinç

Bu tür çeviri sözcükler her uğraşı kesiminde çoktur. Türkçe adeta ikili ölçüde bir eşanlamlı sözcük cennetine dönmüştür.

Sözcüklerin ses-biçim yapısının rastlantı olarak çakışmasından oluşan halkın yaptığı sözcükler (folk etymology) de eşanlamlılığı destekler görmektedir:

<i>İngilizcedeki Biçim</i>	<i>Türkçedeki Biçim</i>	<i>Halk Kökenbilimi</i>
hostess	hostes	hoşkız
bulldozer	buldozer	yoldüzer
Buick	bıyık	bıyık (bir araba modeli)

Bu tür oluşturulan sözcükler her zaman için sözcüklerin gerçek köken biçimine zıtlık oluştururlar.

Yeni sözcük yapma (neologism) akımı üzerine görüşler

Yeni sözcük yapma akımı tarafından oluşturulan sözcüklerin aslında anlam çevirisi kaynaklı olduğu önceden belirtilmişti. Anlam çevirisi yoluyla yapılan sözcükler aynı zamanda biçimbilimsel güdüleme (morphological motivation) içerdikleri için, saydam yapıda olmakta ve halk tarafından hemen benimsenmektedirler. Ama bunların içinde de iyi yapılmayanlar vardır, bu tür sözcüklerdeki güçlük, sözcüğün çağrıştırdığı gerçek düzanlamlın (real denotation) o sözcüğün üstüne yüklenememesidir. Örneğin, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve Türk Dili Kurumu tarafından basılan 1988 yılı sözlüğünde, dilimize İngilizceden geçen hobi sözcüğü düşkü (s.421) olarak biçimlendirilmiş. Ama düşkü sözcüğünde düşen birşeyin çağrışımı vardır, ya da sanki gübre gibi bir anlam

çağrıştırmaktadır; tutu gibi bir sözcük düşkü sözcüğünden daha anlamlı olabilirdi. Pekçok gazetede dilimize İngilizceden geçen spiker sözcüğü konuşmacı olarak görülüyor. Konuşmacı, radyo ya da televizyonda haberleri veren kişi kavramını veremez, bir açık oturum ya da bir toplantıda konuşan kişiyi çağrıştırır. Yine, yukarıda belirtilen sözlüğün 1527.sayfasında uzayadamı sözcüğü ile İngilizce astronot sözcüğü karşılanmaya çalışılmış. Uzayadamı gibi bir sözcük uzaydan gelen kimse ya da uzaylı kavramını anımsatmaktadır. Bu nedenle uzayuçmanı gibi bir sözcük daha iyi olurdu.

Sonuç

Dillerarası sözcük alışverişi, L.Bloomfield'ın "eşanlamlı sözcük yoktur" görüşünü çürütmüştür ama yine de gerçek yabancı sözcükler genellikle yerli dilde parçalı (patial) eşanlamlılığa neden olurlar. Sözcükler değişik yaşantı kesimlerinden dillere girerler, bu kesimlerin incelenmesi, hangi kültür alanlarının sözcük alışverişine neden olduğunu gösterir. İngilizce'den Türkçe'ye geçen sözcükler hem bütüncül hem de parçalı eşanlamlılık olgularını oluşturmuştur.

Bir dilde eşanlamlılığın artışı, o dilde bazı tepkilere neden olabilir. Yeni sözcük yapma akımı Türkçede pekçok eşanlamlı sözcüğün ortaya çıkmasına neden olmuştur, bu yolla Türkçede yabancı sözcüklerin yerleştirilmesine gidilmiştir. Aşağıdaki örnekler bu durumun kanıtıdır:

tamgün "full time", donmaönlü "anti-freeze", design "tasarım", show "gösteri", skin-lift "deri gerdirme", deterrance "caydırmacılık", holding "işletme", bilgisayar "computer", arakapak "fly-leaf", uçaksavar "anti-aircraft", mısır gevreği "corn-flake", science fiction "bilim kurgu", ışkapatımı "lock out", karartma "black-out, space shuttle "uzay mekiği "

Ama özleştirme gerçekleştirilirken yanlış eklerin yanlış köklere ve yanlış köklerden yanlış eklere katılması uydurma diyebileceğimiz sözcüklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin dilimize İngilizceden geçen brifing sözcüğü özetleyelim gibi yanlış yapılmış bir sözcükle karşılanmıştır. Türkçedeki {(I)m} biçimbirimi sadece eylem köklerine eklenir, böylese sözcüğün doğru biçimi özetlem olmalıydı. Ayrıca, sözcükler oluşturulurken yanlış anlam tabanlarının kullanılması, anlam bulanıklığının oluşmasına neden olur. Dilimize İngilizce astronaut sözcüğünde çevrilen uzayadaminin, uzaydan gelen kişi ya da uzaylı kavramını çağrıştırmaması, anlam bulanıklığının varlığını gösterir.

Yabancı eşanlamlı sözcükler yerli dilin yeni sözcük yapma yollarını canlandırabilir. Aşağıdaki örnekler, ilginç sözcük yapım biçimlerini göstermektedir: İngilizceden geçen parite sözcüğünü eşitdeğer, boks sözcüğü yumrukoyunu, blöf sözcüğü kuru-sıkı, doping sözcüğü güçkatımı, recordman sözcüğü enüstüncü, seksapel sözcüğü albeni, patent sözcüğü buluşbelgesi gibi eşanlamlı sözcüklerle karşılanmıştır.

Burada üzerinde durulacak görüş, eksik anlamlı sözcüklerin eşanlamlı olarak kullanılması konusudur. Örneğin, dilimize İngilizce'den geçen dipfiriz<Eng. deepfreeze sözcüğü önce buzluk diye yerleştirmiş, sonradan eşdeğeri olan derin dondurucu sözcüğü iklimleme aygıtı (TDK,1972:12) olarak yerleştirilmiş. Aslında, ısıdüzenleyici gibi bir sözcük daha gerçekçi olabilirdi.

Yabancı sözcüklerin çeviri yoluyla yerleştirilmesinin, yerli dilin sözcük yapma yollarını canlandığı görüşü ileri sürülmüştü. İngilizceden dilimize geçen fuel oil sözcüğü yağyakıt olarak benimsenince, halk da bu sözcüğün benzeşim (analogic) gücü ile tezek sözcüğü için kokaryakıt sözcüğünü yapmıştı. Anlam ödünçlenmesi (semantic borrowing) de etkinlik gösterebilir. Motel gibi bir İngilizce sözcük konak gibi bir

sözcüğün anlamı üzerine bindirilmiş (TDK,1972:48) ruf "roof" sözcüğü çatı sözcüğü üzerine (TDK,1972:61) yüklenmiş; kulüp sözcüğü de Türkçe dernek sözcüğünün sırtına konmuştur (TDK,1972:43). Bu tür yaklaşım çokanlamlılığa doğru bir gidiş olduğundan, bir sözcüğe birden fazla anlamın yüklenmesi doğru olmaz, çünkü sonuçta anlam bulanıklığı kaçınılmaz olur.

Yabancı sözcükler, yerli dilde eşanlamlılık oluştururken onların kullanım sıklığını da düşürebilirler. İngilizceden aldığımız lider sözcüğü gerçekten Türkçe önder sözcüğünün kullanım sıklığını azaltmıştır. Bazen de yerli sözcük tamamen dilden atılır. Örneğin; Arapça kasap sözcüğü Öztürkçe olan etçi gibi bir sözcüğü Türkçeden düşürmüştür. Bazen de, eşanlamlı sözcükler yabancı olan bir eşanlamlı sözcüğün kullanımını kısıtlarlar. Örneğin, düşürüm sözcüğü İngilizce damping sözcüğü karşılığıdır, ama İngilizce kavram olarak yapısında fiyatların birden bire düşüşünü de çağrıştırır ; iskonto sözcüğü dilimize İtalyanca'dan girmiştir.; Arapça tenzilat sözcüğü düşürüm -iskonto-indirim-damping sözcüklerinin baskısıyla bugün neredeyse kaybolmak üzeredir.

Aslında biçimsel (stylistics) açıdan bakıldığında, eşanlamlı yabancı sözcükler dilde kullanım zenginliği yaratıyor gibi görünürler. Böylece, ozanlar şiirlerinde kolayca uyak kurarlar; öykücü ve romancılar, yapıtlarında kolaylıkla açıklama (paraphrase) yaparak, daha etkili anlatımlar kullanabilirler. Yine de yabancı eşanlamlı sözcüklerin bir dile girmeleri, alıcı dil için bir üstünlük olamaz, çünkü alıcı dilde kavram bulanıklığı, sözcük güdümleme gücü zayıflığı, çokanlamlılık artar, kuşaklararası uyumsuzluğa kaynak olur. Eşanlamlı sözcükler yerli dilde yeni sözcük yapma yollarını ateşleyebilir. ama sonuçta parçalı eşanlamlılık daha çok oluşabilir. Yabancı eşanlamlı sözcüklerinin yerli dilde hala yabancı ses ve biçim olarak görünmeleri yüzünden, biçimbirimlerin saydamlığına zarar verdiği unutulmamalıdır; bu nedenle, her zaman yerli zarar görür. Doğru anlam çevirisi, doğru ek-söz ve kök-ek birleştirilmesi yoluyla eşanlamlı sözcüklerin yerlileştirilmesi alıcı dil için kazanç olur. Sonuçta, yabancı sözcükler alıcı dilde çoğunlukla bütüncül değil de parçalı eşanlamlılığın oluşmasına kaynak oluştururlar.

KAYNAKÇA

Antilla Raimo, 1972. *An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*. New York: The Macmillan Co.

Batı Dillerine Sözcüklerine Karşılıklar Kılavuzu. 1972. TDK Yayını
Bloomfield, Leonard.1933.*Language*.New York:Holt, Reinehart and Winston.

Chamber's Etymological Dictionary.1959.ed.A.M.MacDonald.London:W.R. andR.Chamber's
Döşem Terimleri Sözlüğü.1969.Ankara:TDK Yayını.

Gatenby, E.V.1954."Material for a Study of Turkish Words in English". *DTCF Dergisi*, cilt XII, sayı 34.

Gleason, M.A.1961.*An Introduction to Linguistics*.New York:Holt Reinehart and Winston.
Kentbilim Terimleri Sözlüğü.1980.Ankara:TDK Yayını.

Kushner,David.1977.*The Rise of Turkish Nationalism*.London:Billing's and Son's Limited.
Longman Dictionary of Comtemporary English.1978.London:Pittman Press.

Madencilik Terimleri Sözlüğü.1979.Ankara:TDK Yayını.

Özün, Mustafa Nihat.*Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü*.1962.Istanbul.

Palmer, R.L.1966.*An Introduction to Modern Linguistics*. London.

Price, Philips M.1961.*A History of Turkish*.London

Tuğlacı, Pars.1980.*Okyanus: Ansiklopedik Sözlük*.Cem Yayınları

Ullman, Stephen.1972.*Semantics*, Oxford:Basil Blackwell.